

Geruchten over een schans aan de Kijksteeg

Een Spaanse schans aan de Kijksteeg?

Jan Kleinen

In een bosje bij de Kijksteeg, in de buurt van de Elsmans Schaddenweg, ten westen van Lochem, ligt een zandheuvel met een opvallende vorm. Terreineigenaren hadden uit overlevering vernomen dat deze heuvel in de tijd van de Spaanse oorlogen een Spaanse Schans¹ zou zijn geweest. De Archeologische Werkgroep voor Lochem ging op onderzoek uit.

Een voorbeeld van het gebruik van schansen is te vinden in de rapportage van de Spaanse legerleider Verdugo² over zijn beleg van Lochem in 1582. Om zijn troepen te kunnen beschermen tegen vuur en aanvallen uit de stad en van buitenaf liet hij tijdens dit beleg 16 of 17 schansen rond Lochem aanleggen.

Op de militaire kaart van Hottinger gemaakt tussen 1773 en 1794, staat een bouwwerk op de kaart aangegeven als “Spanjaerds Schans”. Als men deze kaart projecteert op de huidige kaart van Lochem dan ligt deze “Spanjaerds Schans” op de hoek van de Enkweg en de Koedijk. Op die plek zijn inderdaad nog restanten te zien van een soort omwalling.

Wij van de Archeologische Werkgroep voor Lochem vonden de geruchten over de aanwezigheid van nog onbekende restanten van een Spaanse schans aan de Kijksteeg een onderzoek waard.

Het onderzoek

Voor het onderzoek is gebruik gemaakt van moderne bodem- en geomorfologische kaarten, historisch kaartmateriaal, archiefstukken van het Historisch Genootschap Lochem Laren Barchem en mondelinge informatie van de terreineigenaren en van omwonenden met een lange vooroudergeschiedenis in de buurt van de locatie.

De heuvel, het bosje, en de omringende landbouwgrond aan de Kijksteeg is systematisch visueel en met metaaldetectors onderzocht op sporen uit het verleden. De bodemsamenstelling van de zandheuvel is met boormonsters bekeken.

De heuvel

De heuvel is de lusvormige structuur in het midden van de schets (zie pag. 6) en ligt, vanaf de weg onzichtbaar, verborgen in een van de bosjes aan de Kijksteeg en de Elsmans Schaddenweg.

Met de langste kant ligt de heuvel op een gemiddelde afstand van 90 meter ongeveer parallel aan de Kijksteeg. Het is een forse zandbult, 21 meter breed, 48 meter lang en ruim 2 meter hoger dan het omringende land. De heuvel heeft een “holte” met een grondoppervlak van ruim 60 m². De bodem van deze ruimte is op gelijke hoogte met het omringende maaiveld en ligt dus 2 meter lager dan de omringende top.

Uit het booronderzoek blijkt dat we hier te maken hebben met een 12000 jaar oud landduintje uit de late ijstijd. De heuvel ligt in een omgeving van kleine dekzandruggen en laagtes, overdekt door oud bouwland.

De bodem op de top van de heuvel verschilt van de bodem in de holte. Hier is de bodem namelijk minder dik. De bodem op de top lijkt meer “met rust” te zijn gelaten. De bodem in de holte heeft minder kans gekregen zich op te hogen, waarschijnlijk omdat hier later zand is weggehaald.

Het onderzoek met metaaldetectors leverde alleen hedendaagse scherven en ijzermateriaal op, dus geen restanten uit het verre verleden van de Tachtigjarige Oorlog.

1 Een schans of verschansing is een oud militair verdedigingswerk, meestal gemaakt van afgegraven aarde. Schansen werden veel gebruikt tijdens de Tachtigjarige Oorlog als verdediging van strategische plaatsen, zoals riviermondingen, belangrijke aanvoerroutes over land of als extra verdediging van een stad.

2 Voor God en mijn koning. Verslag over zijn jaren als legerleider voor Filips II van kolonel Francisco Verdugo. Groninger bronnenreeks 3, 1581 – 1595.

Een schets van de heuvel en de directe omgeving van de Kijksteeg

Paardenschuilplaats in de Franse Tijd

Los van het verhaal van de Spaanse Schans kwamen we al pratend met de omwonenden nog een interessant verhaal tegen, belangrijk genoeg om hier te vermelden. Volgens de grootouders van een van de eigenaren verborgen boeren in de Franse tijd (1795 – 1813) in de holte van de heuvel hun paarden om confiscatie door de overheid te voorkomen.

Dit verhaal is gelet op de vorm van de heuvel zeer aannemelijk. Binnen de holte van de lus kunnen gemakkelijk een aantal paarden aan het oog worden onttrokken.

Als deze verhalen juist zijn, is de holte in de heuvel dus al in de Franse Tijd aanwezig en als schuilplaats gebruikt.

De heuvel ligt tussen de Spanjaerds schans en de Spaansenkamp

De Hottingerkaart stamt uit het eind van de 18de eeuw en werd getekend met het oosten aan de bovenkant. Boven ligt de stad Lochem. Zutphen ligt onder de onderkant van de kaart.

De huidige Kijksteeg, die toen “De Binnenweg van Zutphen” werd genoemd, is het dunne lijntje midden op de kaart.

Aan “De Binnenweg van Zutphen” staan de drie locaties die van belang zijn.

De bovenste pijl geeft “de Spanjaerds Schans” aan die door Hottinger zelf op de kaart is gezet.

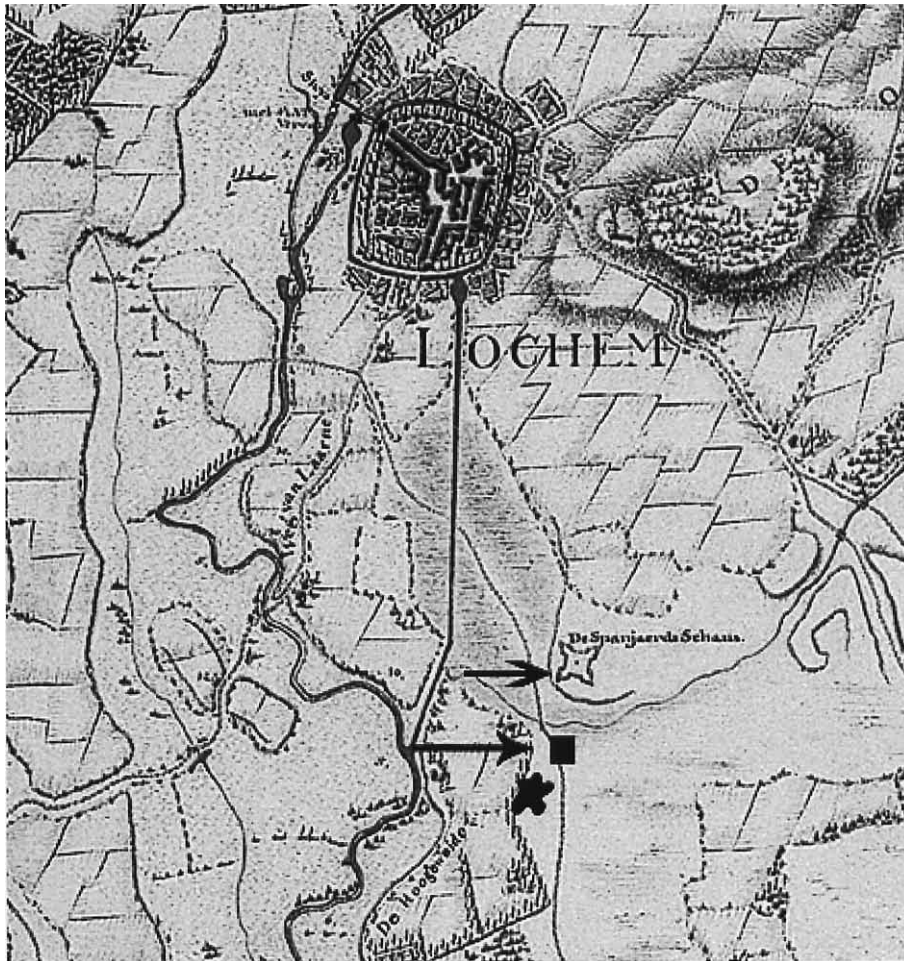
Bij de onderste pijl ligt de heuvel uit dit artikel.

Het sterretje ligt bij de driesprong van de huidige Kijksteeg en de Klokkendijk. Hier ligt een bouwland met de naam “*Spaansenkamp*”³ Op dit bouwland zouden volgens aanwonenden bij werkzaamheden overblijfselen van Spaanse soldaten uit de Tachtigjarige Oorlog zijn aangetroffen. Later is er ook nog het verroeste restant van een Spaanse dolk gevonden. Van beide vondsten op de Spaansenkamp zijn echter geen restanten meer over.

Conclusie

De onderzochte heuvel ligt tussen twee locaties met toponiemen die direct verwijzen naar de Tachtigjarige Oorlog. Aan de Lochemse kant het militaire object dat op de kaart van Hottinger is inge-

3 “Boerderijen en Veldnamen in Lochem“, Doetinchem, 2003, 32/08

Fragment van de eerder vermelde Hottingerkaart, eind 18de eeuw.

tekend: de Spanjaerds Schans van de Koedijk. Aan de andere kant, verderop richting Zutphen, ligt de Spaansenkamp met zijn verhalen over vondsten van oorlogsgeweld uit de Tachtigjarige Oorlog.

Troepen van of naar Zutphen op de “Binnenweg van Zutphen” passeerden de zandheuvel op minder dan 100 meter. Van achter de veilige steile wal van de heuvel konden deze troepenbewegingen heimelijk worden bespied en eventueel onder vuur worden genomen.

Als de toponiemen “Spanjaerds Schans” en “Spaansenkamp” inderdaad naar echte historische feiten verwijzen, zijn de oude verhalen over de onderzochte heuvel als militaire verschaning in de Tachtigjarige Oorlog beslist geloofwaardig.